

Mubina Moker

EZELSKO PREPOZNAVANJE IZMEĐU BOGA I ČOVJEKA

*Duša koja je na prvoj trpezi vidjela Rabba, ko je
tada bio budan, bio je van sebe od veselja.¹*

Rezime

Ezelsko (pre)poznavanje između Boga i čovjeka duhovni je temelj ovozemaljskog života duše na njenom mističnom putovanju od prapočetka (*azal*) ka vječnosti (*abad*). Rad nastoji potaknuti čitaoca na promišljanje o Danu ljubavnog zavjeta čiji eho duhovnog iskustva odjekuje u najtananim dubinama čovjekovog bića bez obzira čuo ga on ili ne. Samo otvaranjem oka duše (*basīrat*) – profinjenog i istančanog duhovnog osjetila svjetlosnog jastva (*nafs-e nūrānī*) – moguće je prepoznati ezelskog “Znanca” u vlastitoj nutrini i iznova posvjedočiti ljubavni zavjet dat Bogu na početku stvaranja.

¹ Moulawī, *Masnawī Ma'nawī*, prijevod Fejzulah Hadžibajrić, Ljiljan, Biblioteka Lektira, Sarajevo, 2002., svezak 2, str. 174.

Kur'anske riječi “koje On voli i koji Njega vole...”² vraćaju nas u bespočetnu vječnost (*azal*) podsjećajući nas na “Dan zavjeta”³ sklopljenog između Boga i duša (*arwāh*) na početku stvaranja kojim je u čovjekovo srce utisnut pečat božanske ljubavi. Otuda i sve ono što nam o pojmu duhovne ljubavi (*ēšq*) nudi sufijska literatura ima za cilj potvrditi rečeni savez, poučavajući nas da je ljubav prema Bogu najuzvišeniji vid istinski ozbiljene i savršene ljubavi. Ezelsko (pre)poznavanje temelji se, dakle, na ljubavi između Boga i duša (*arwāh*) sa početka stvaranja, koja, za Gazalija, predstavlja osobeni odnos obostrane duhovne bliskosti (*monāsebat*)⁴ čija nam je suština predočena predajom: “Stvorio je Adema prema vlastitij Slici.”^{5 6}

Prema podacima iz sufijskih izvora duše su u Danu ljubavnog zavjeta **čule** božanski Govor i **oćutile** savršenu Ljepotu božanskog Lica te su na Njegov upit: “Zar Ja nisam Gospodar vaš?” kojim ih je Bog želio potaknuti na obožavanje Njega, u potpunoj duhovnoj zanesenosti i opijenosti odgovorile: “Jesi, mi svjedočimo.”⁷

Duhovno iskustvo “elesta” prepoznavamo i u Hafizovim stihovima nabijenim osebnom sufijskom simbolikom:

U ezelu napoji nas Krčmar⁸ rubin usana

² Kur'an, 5:54.

³ “I kad je Gospodar tvoj iz kičmi Ademovih sinova izveo potomstvo njihovo i zatražio od njih da posvjedoče protiv sebe: “Zar Ja nisam Gospodar vaš?” - oni su odgovarali: “Jesi, mi svjedočimo.”; vidi: Kur'an, 7:172.

⁴ Gazali u 9. poglavlju “Alhemije sreće” (Kīmiyā-ye Sa'ādat), poglavlje “O ljubavi, čežnji i zadovoljstvu” govori o pet razina ljubavi iscrpno ih analizirajući, te ističe da su one samo usputne stanice na putu dosezanja Božanske ljubavi; vidi: Ġazālī, Kīmiyā-ye Sa'ādat, kritičko izdanje Ahwad Ārām, Entesārāt-e Gangīne, Tehrān, 1372., h. s., svezak 2, str. 955-965.

⁵ Bog je Adema a.s., kao prvog čovjeka na Zemlji, učinio uglačanim ogledalom u kojem se reflektiraju značenja svih vlastitih božanskih imena.

⁶ Hadis, Maybadī, Kašf al-Asrār, kritičko izdanje Mohammad Ġawād Šaū'at, Entesārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1363. h.s. svezak 2, str. 13.

⁷ Vidi: Al-Daylamī, 'Atf al-'alf al-ma'lūf 'alā al-Lām al-ma'tūf, Al-Qāhira, 1962., str. 89. i Qozāt Hamadānī, Tamhīdāt, kritička obrada 'Afīf 'Asīrān, Entesārāt-e Manūčahrī, Tehrān, 1377. h.s., str. 106.

⁸ Bog, Apsolutna Istina.

*gutljajem iz pehara od kojeg zanesen sam još uvijek.*⁹

“Gutljaj iz pehara” kojim je ezelski Krčmar napojio duše je kristalno bistro piće neopisive zanesenosti i ushita izazvanog mističnim iskustvom promatranja ljepote Ljubljenog (*Mahbūb*) i slušanja Njegovog govora u Danu ljubavnog zavjeta. No, toga metapovijesnog Dana, prije oblikovanja tijela, samo je odabrana skupina duša, koja u svakom vremenu obitava među duhovnom elitom, odabrala ljubav (*‘ešq*). Jedna crtica iz života Zununa Misrija (*Zū al-Nūn Mesrī*), znamenitog filozofa i sufije iz 3. st. islama, zorno svjedoči o rečenom:

“Prenosi se da su jednog dana drugovi zatekli Zununa u suzama. Upitali su ga: “Zašto plačeš?” Odvrat: “Sinoć, dok sam bio na sedždi, zapadoh u stanje polusna. Usnih Uzvišenog Boga kako mi se obraća: ‘O, Ebu Fajze! Stvorio sam ljudski rod koji se podijeli na deset skupina. Pokazah im materijalni svijet. Devet od deset skupina okrenuše se ka njemu. Ona jedna preostala, također, se podijeli na deset skupina. Njima predočih Džennet. Devet ih se opi njegovim ljepotama. Ponovo se preostala skupina podijeli na deset manjih. Pokazah im strahote Džehennema. Devet skupina ustuknu i rasprši se u strahu od viđenog. Na koncu, ostade jedina preostala skupina koju ne očara materijalni svijet, niti poželi Džennet a niti se uplaši Džehennema. Upitah ih: “Robovi Moji, ne zakrenuste pogled na materijalni svijet, zatomiste nadu za Džennetom, ne uplašite se Džehennema. Šta je to što tražite?” Oboriše glave i rekoše: “Ti znaš šta mi želimo.”¹⁰

Eho Zununovog mističnog doživljaja odzvanja nekoliko stoljeća kasnije u stihovima Rumija:

*Ko god san vidje o Danu Elesta
u pokornosti Njemu opijen posta...*

U praiskonu ko tog sna ne vidje

⁹ Hāfez, *Dīwān-e Ġazaliyāt*, komentar i bilješke Xalil Xatīb Rahbar, Entešārāt-e Safā ‘Alīšāh, Tehrān, 1376. h.s., svezak 2, str. 955-965.

¹⁰ ‘Attār, *Tazkerat al-Awliyā*, kritičko izdanje R. Nicholson, Entešārāt-e Asātīr, Tehrān, 1379. h.s., str. 191; stihovana priča o dušama prije stvaranja tijela u Ilahinami, također, obrađuje spomenutu predaju; vidi: ‘Attār, *Elahināme*, kritička obrada Hellmut Ritter, Entešārāt-e Tūs, Tehrān, 1368. h.s., str. 126-127.

*na ovom svijetu rob ni murid¹¹ ne postade.*¹²

Spomenuta duhovna iskustva nose poruku bremenitu značenjem da se ezelsko (pre)poznavanje na ovom svijetu raskriva u svijesti istinskih zaljubljenika (*‘ašeqān*) čije su duše na Dan polaganja zavjeta odabrale ljubav (*‘ešq*). Duše, pak, koje – uprkos odazivu na Gospodarev upit – u zavjetnom Danu izabraše drugo mimo Njega, ne okusiše piće iz ljubavnog pehara, te i na ovom svijetu ostadoše uskraćene za uzvišeno iskustvo mistične ljubavi.

Čin ezelskog (pre)poznavanja zaiskrio je u svijesti Poslanika islama na brdu Hira:

“Jednog dana je “gospodin ljudskog roda” Muhammed, s.a.v.s., rekao: “Uistinu, brdo Hira mene voli i ja njega volim. Upitali su ga: “Božiji poslanice, kakva je simbolika u tome da o brdu tako govoriš?” Tamo sam ispio piće ljubavi iz pehara zikra”, odvratio je.”¹³

Unutar perzijske sufijske literature kur’ansko kazivanje o Jakubovoj, a.s., odvojenosti od sina Jusufa i žestokoj tuzi i bolu prouzročeni rastankom, te susret Benjamina sa bratom Jusufom, poslužili su da raskriju simboliku rečenog iskonskog (pre)poznavanja. Benjamin, kada je ugledao Jusufa, obraća mu se riječima:

*Tako reče on¹⁴ ne znam ko si
kao da si Jusuf, iako nestao si...*

*Namjesto Jusufa ja odabrah te
kao da nekad ranije vidjeh te.*¹⁵

Benjaminov susret sa bratom Jusufom kao da je probudio njegovu svijest

¹¹ Sljedbenik duhovnog učitelja, pira.

¹² Šahīdī, Šarh-e Masnawī Ma‘nawī Moulawī (3. svezak), Entesārāt-e ‘elmī wa farhangī, Tehrān, 1378. h.s., str. 357-358.

¹³ Maybadī, Kašf al-Asrār, kritičko izdanje, Mohammad Ġawād Šerī‘at, Entesārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1363. h.s., svezak 3, str. 794.

¹⁴ Benjamin, rođeni brat Jusufa, a.s.

¹⁵ ‘Attār, Elahīname, kritička obrada Hellmut Ritter, Entesārāt-e Tūs, Tehrān, 1368. h.s., str. 68.

kojom se počinje razlijevati eho davno proživljenog metapovijesnog susreta duše s Bogom.

*U zastoru tvoje duše Znanac obitava
Kojeg vidio si davno prije ovoga.*

*Ako Ga opet prepoznaš samo jednog trena
prednjačit ćeš nad svim stvorenjima svijeta.¹⁶*

Riječ je o prepoznavanju “Jusufa”¹⁷ vlastite duše, dragulja iz Gospodareve riznice na čije čuvanje se rječju “bela” izgovorenom u zavjetnom Danu obavezao Adem, a.s., kao prototip prvog čovjeka na Zemlji. Pošto je Bog – kako smo ranije kazali – stvorio čovjeka prema vlastitoj Slici, u njegovo duhovno, nebesko jastvo (*nafs-eāsamānī*) udahnuo je ljubav. Stoga (pre)poznavanje iz praiskona nosi dvojako značenje: trganje ovosvjetskih velova i povratak nebeskom aspektu vlastite ličnosti sa jedne strane, te raskrivanje vječne sveprisutne božanske ljepote sa druge, prema kojoj osjeća ljubav naše duhovno jastvo. One, pak, duše koje u zaslijepljenosti materijalnim porivima zaboraviše dati zavjet, poput Jusufove braće, izuzev Benjamina, zatočiše “Jusufa” svoje duše u bunaru prizemnog jastva, prodajući ga u besćenje, ne prepoznajući njegovu istinsku vrijednost:

*Lice Jusufovo ne prepoznaše
kada pred njega stadoše.¹⁸*

Ezelskog “Znanca” u vlastitoj duši može prepoznati samo onaj ko Boga promatra okom duše (*basīrat*). Djelatni poticaj ovog profinjenog i istančanog duhovnog osjetila svjetlosnog jastva (*nafs-e nūrānī*) moguć je jedino zatvaranjem njemu analognog izvanjskog osjetila, tj. tjelesnog oka.

Ebu Sulejman Daraji (*Abū Solaymān Dārāyī*), sufijska iz 3. hidžretskog

¹⁶ Ibid., str. 68.

¹⁷ U perzijskoj sufijskoj literaturi Jusuf, a.s., simbol je duše (rūh) zatočene u materijalnom tijelu.

¹⁸ ‘Attār, Manteq al-Tayr, kritička obrada Sādeq Gouharīn, Entešārāt-e ‘elmi wa farhangī, Tehrān, 1379. h.s., str. 233.

stoljeća, je rekao: “Kada mistik progleda okom srčane spoznaje (*basīrat*), osjetilno oko se zatvara i osim Njega ništa drugo ne vidi.”¹⁹

Termin misticizam kojim se označava zapadna ezoterijska religijska tradicija izveden je iz grčkog glagolskog korijena u značenju “zatvoriti” u smislu zatvaranja očiju, ušiju i usana pred poticajima iz vanjskog svijeta. Zatvaranje spomenutih tjelesnih osjetila je temeljni i nužni preduvjet za svaki metaracionalni opažaj, tj. za doseganje spoznaje (*ma‘refat*) nespojive sa osjetilnim iskustvom koja se ozbiljuje duhovnom kontemplacijom posredstvom unutarnjih suptilnih osjetila, te je u potpunosti sinonim misticizmu.²⁰

Attarova stihovana priča o Ajazu i sultanu Mahmudu simbolički je prikaz otvaranja unutarnjeg oka (*basīrat*) koje dušu osvjetljava svjetlošću metapovijesnog prepoznavanja (*nūr-e āšenāyī*). Tako je bolesni Ajaz prepoznao sultana Mahmuda, koji ga je došao obići, iako ga nije mogao vidjeti.

Ajaza su zaboljele oči tako jako da ih od žestokog bola nije mogao otvoriti. Obavijestili su sultana, koji je smjesta došao da ga obiđe te zamolio da Ajazu ništa ne govore o njegovoj posjeti. Ali čim se Mahmud približio Ajazovom uzglavlju, on je smjesta skočio i duboko se naklonio u znak poštovanja. Upitali su ga: “Kako si prepoznao šaha ti tako iscrpljen, koji od bola u očima ništa ne vidiš?”

*Ovako, reče on,²¹ zar mi treba slušanje?!
Nemam potrebe niti za gledanjem.*

*Od uha i oka duša slobodna mi,
ja ga dušom po mirisu prepoznajem*

*Kada miris njegov u duši osjetih,
oživjeh mada do tada mrtav bijah.²²*

¹⁹ ‘Attār, Tazkerat al-Awliyā, kritičko izdanje R. Nicholson, Entešārāt-e Asātīr, Tehrān, 1379. h.s., str. 321.

²⁰ Vidi; Pūrnamdāriyān, Dīdār bā Sīmorǧ, Pažūhašgāh-e ‘olūm-e Ensānī wa motāle‘āt-e farhangī, Tehrān, 2003., str. 60.

²¹ Ajaz.

²² ‘Attār, Elahīnāme, kritička obrada Helmut Ritter, Entešārāt-e Tūs, Tehrān, 1368. h.s., str. 321-322; lajtmotiv ezelskog prepoznavanja susrećemo i u drugim Attarovim stihovima

Na ovoj duhovnoj razini empirijsko jastvo (*man-e tağrobī*) koje pojavno egzistira u materijalnom svijetu, potpuno iščezava u svijetu božanske zbilje ustupajući svoje mjesto do tada skrivenom nadosjetilnom nebeskom jastvu (*nafs-e āsamānī*) u kojem blista svjetlo (pre)poznavanja (*nūr-e āšenāyī*). Ovaj odsjaj božanske svjetlosti u čovjekovom biću, koji se napaja ljubavlju začetom u prapočetku, omogućava zaljubljeniku (*āšeq*) prepoznavanje Voljenog (*Ma šūq*) i, u konačnici, dosezanjem duhovne postaje samoiščeznuća (*fanā az xod*), iskušavanje mističnog sjedinjenja (*wosūl*) u kojem se gubi svijest o vlastitoj ličnosti. Susret Jakuba i Jusufa, a.s., simbolični je primjer rečenog duhovnog iskustva.^{23*}

Kada je Jakub prepoznao Jusufov miris u košulji, došao je u Egipat da ga vidi. Uzeo ga je u naručje vapeći: “A gdje je Jusuf?” Rekoše mu: “Eto ga držiš u naručju. Kako je moguće da ga ne prepoznaješ ti koji si u Kan'anu osjetio njegov miris u košulji?!” “Onoga dana bio sam Jakub, ali danas cijelim svojim bićem postadoh Jusuf”, odvrati Jakub.

*Kada u čežnji za ljepotom dobrog Jusufa
iz “kuće tuge”²⁴ u Egipat Jakub dođe*

Jusuf žalosni pred njega izade

pričama; vidi: “Priča o piletu koje je izgubilo majku”, Elahināme, str. 207.; posebno temeljito i iscrpno obrađen je u dugačkoj pripovijesti o Erdeširu, utemeljitelju sasanidske dinastije i njegovom sinu Šapuru, ibid. str. 317-321.

²³ Susret simbolizira sjedinjenje (*wosūl*) zaljubljenika (*āšeq*) oličenog u liku Jakuba, a.s., sa Ljubljenim Jusufom (*Ma šūq*) koji je za Jakuba poput ulaštenog ogledala u kojem prepoznaje refleksiju savršene božanske ljepote i profinjenosti. Kada nakon duge odvojenosti, konačno, pronalazi Jusufa vlastite duše, u činu mističnog sjedinjenja nestaju košulja i miris, čin prepoznavanja i Jakub; ostaje tek vječna ljepota Jusufovog lica.

²⁴ Kada je nestao Jusuf, a.s., Jakub, a.s., sagradio je kuću koju je nazvao “kuća tuge”. Kuća je imala četvera vrata, sa svake strane po jedna, sa izlazom na četiri putna raskršća. Tokom 40 godina odvojenosti od Jusufa, Jakub je u potpunoj osami i povučenošću od ljudi živio u “kući tuge”. Svakog putnika–namjernika koji bi prolazio putem je ugošćavao ne bi li saznao bar neku vijest o Jusufu; vidi: Boxārī, Šarh al-ta’arof, kritičko izdanje Mohammad Roušan, Entēšārāt-e Asātīr, Tehrān, 1366. h.s., svezak 2, str. 766 i svezak 3, str. 1385., svezak 4, str. 1415.; usporedi: Maybadī, Kašf al-Asrār, kritičko izdanje Mohammad Ġawād Šerī’at, Entēšārāt-e Amīr Kabīr, Tehrān, 1363. h.s., svezak 5., str. 26.

onaj ojađeni²⁵ u naručje ga uze.

*Jakub odjednom bolno zavapio je
Jusuf gdje je, zar u bunar upao je?!*

*Rekoše mu, ma šta to veliš,
šta tražiš kad u naručju ga držiš?*

*U Kan'anu njegov miris u košulji osjetio si.
Sad kad ga gledaš k'o da vidio ga nisi?*

*Odgovor ovaj dade Jakub pejgamber:
Ja Jusuf postah danas u trenu.*

*Miris Jusufov u duši osjetio sam
kada još uvijek Jakub bio sam.²⁶*

Ezelsko (pre)poznavanje predstavlja, dakle, duhovni temelj ovozemaljskog života duše u njenom mističnom pohodu od prapočetka (*azal*) ka vječnosti (*abad*) i zalog da će na Dan polaganja računa iznova posvjedočiti ljubavni zavjet dat Bogu na početku stvaranja, ozbiljujući tako završni čin dva oblika jedne i iste božanske ljubavi.

*Uvijek isto, eho glasa iz elesta
u srcu je mu'mina do Dana proživljenja.²⁷*

*U namazu Kijametske noći svijesti će doći
onaj ko vinom²⁸ se opi u Danu elesta.²⁹*

²⁵ Jakub, a.s.

²⁶ 'Attār, Elahīnāme, kritička obrada Hellmut Ritter, Entešārāt-e Tūs, Tehrān, 1368. h.s., str. 359.

²⁷ Šahīdī, Šarh-e Masnawī Ma'navī Moulawī (3. svezak), Entešārāt-e 'elmi wa farhangī, Tehrān, 1378. h.s., str. 357.

²⁸ Piće spoznaje duhovnih istina.

²⁹ Sa'dī, Dīwān,-e Ġazaliyāt, kritičko izdanje Xalil Xatīb Rahbar, Entešārāt-e Mahtāb, Tehrān, 1377. h.s., str. 22.

Abstract

The sempiternal re-cognition between God and humankind is the spiritual foundation of the life of the soul in this world in its mystical journey from the primordial origin (azal) towards eternity (abad). This paper seeks to prompt the reader to reflect on the Day of the covenant of love, whose echo of spiritual experience resonates in the subtlest depths of the individual being, whether we hear it or not. It is only by opening the eye of the soul (basīrat) – of the subtle and refined spiritual sense of the illumined self (nafs-e nūrānī) that it is possible to recognize the sempiternal “Knower” in one’s own inner self and once again bear witness to the covenant of love given to God at the beginning of creation.

Literatura:

1. ‘Attār, Farīd al-Dīn (1379. h.s.) Elahīnāme, kritička obrada Hellmut Ritter, Tehrān: Enteshārāt-e Tūs.
2. ‘Attār, Farīd al-Dīn (1379. h.s.) Manteq al-Tayr, kritička obrada Sādeq Gouharīn, Tehrān: Enteshārāt-e ‘elmī wa farhangī.
3. ‘Attār, Farīd al-Dīn (1379. h.s.) Tazkerat al-Awliyā, kritičko izdanje R. Nicholson, Tehrān: Enteshārāt-e Asātīr.
4. Al-Daylamī, Abū al-Hasan ‘Alī ebn Mohammad (1962) ‘Atf al-’alf al-ma’lūf ‘ala al-Lām al-wa’tūf, Al-Qāhira.
5. Boxārī, Abū Ebrāhīm Esmā’īl ebn Mohammad Mostawālī (1366. h.s.), Šarh al-ta’arrof li mazhabi al-tasawwof, kritičko izdanje Mohammad Roušan, Tehrān: Enteshārāt-e Asātīr.
6. Ġazālī, Abū Hāmed (1372. h.s.) Kīmīyā-ye Sa’adat, kritičko izdanje Ahmad Ārām, Tehrān: Enteshārāt-e Gangīne.
7. Hāfez Šīrāzī, Šams al-Dīn Mohammad (1376. h.s.) Dīwān-e Ġazalīyāt, komentar i bilješke Xalīl Xatīb Rahbar, Tehrān: Enteshārāt-e Safā ‘Alīšāh.
8. Hamadānī, ‘Ayn al-Qozāt (1377. h.s.) Tāmhidāt, kritička obrada ‘Afīf ‘Asīrān, Tehrān: Enteshārāt-e Manūčahrī.
9. Maybadī, Abū al-Fazl Rašīd al-Dīn (1363. h.s.), Kašf al-Asrār wa ‘eddat al-Abrār, kritičko izdanje Mohammad Ġawād Šarī‘at, Tehrān: Enteshārāt-e Amīr Kabīr.
10. Moulawī, Ġalāl al-Dīn Mohammad (2002) Masnawī Ma’nawī, prijevod Fejzulah Hadžibajrić, Sarajevo: Ljiljan.
11. Pūrnamdāriyān, Taqī, (2003) Dīdār bā Sīmorġ, Tehrān: Pažūhašġāh-e ‘olūm-e ensānī wa motāle‘āt-e farhangī.
12. Sa’dī, Mosleh ben ‘Abdollāh (1377), Dīwān-e Ġazalīyāt, kritička obrada Xalīl Xatīb Rahbar, Enteshārāt-e Mehtāb, Tehrān.
13. Šahīdī, Sayyed Ġā’far (1378), Šarh-e Masnawī (daftar-e).